

Ивана З. Митић¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за српски језик

Марија М. Стефановић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

Оригинални научни рад
УДК 811.163.41'276.3-053.5(= 18)
371.3:811.163.41'243
811.163.41'282.2(497.11 Бујановац)
811.163.41:811.18
Примљено 30. 1. 2016.

КАРАКТЕРИСТИКЕ СРПСКОГ КАО НЕМАТЕРЊЕГ ЈЕЗИКА КОД УЧЕНИКА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ „СЕЗАИ СУРОИ“ У БУЈАНОВЦУ²

У раду се аналитичком и контрастивном методом испитују карактеристике српског језика којим говоре ученици албанске националности Средње школе „Сезаи Сурои“ у Бујановцу. Основни циљ је да се пронађу могуће интерференције између двају несродних језика, албанског и српског, и објасни природа грешака настала негативним трансфером из матерњег (албанског) у нематерњи (српски) језик. Анализирани материјал нуди резултате на свим језичким нивоима: фонетском (супституција гласова), морфо-синтаксичком (падежни систем, глаголски систем, реализација предлога, употреба негације, ред речи), дајући тиме карактеристике специфичног „међујезика“ – српског као нематерњег – што подржава хипотезу о међујезичким утицајима.

Кључне речи: српски, албански, нематерњи језик, негативни трансфер, међујезик

1. Уводне напомене

У овом раду бавимо се испитивањем карактеристика и одлика српскога језика који говоре ученици албанске националности Средње школе „Сезаи Сурои“ у Бујановцу.³ Општина Бујановац је мултиетничка средина,

¹ ivana.mitic@filfak.ni.ac.rs

² Један од аутора представио је део резултата са поменутог пројекта под називом „Карактеристике српског као нематерњег језика у мултикултуралном контексту“ на Другој интернационалној конференцији „Контексти“, одржаној на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду 4. 12. 2014. године.

³ У Бујановцу постоје две средње школе – „Сезаи Сурои“ и „Свети Сава“. Средња школа

налази се на тремеђи између Аутономне покрајине Косово, Македоније и Бугарске и, на основу резултата пописа из 2002. године, у њој живи 43 302 становника, од чега 55% Албанаца, 34% Срба и 9% Рома. На територији градског насеља живи 12 011 становника (српског становништва 36,04%, албанског 29,88% и ромског 32,12%).⁴ Највећи је број ученика школе „Сезаи Сурои“ из Великог Трновца, затим из Несалца, Летовице, Лучана, Самољице, Кончуља, а најмањи из самог града Бујановца. У селима је, како и сâм попис становништва показује, већинско становништво албанске националности, док је у граду већи број становника српске националности.

Ученици у контакту са становницима српске националности, који у говору имају одлике призренско-јужноморавског дијалекта и стандардног језика, усвајају српски језик који обилује дијалектизмима ове говорне зоне. Са друге стране, како је при учењу нематерњег језика (у овом случају српског) присутна и могућност интерференције са матерњим језиком (албанским), говорници при усвајању српскога језика преносе параметре из свог језика (одсуство слагања именице и глагола, род именице, изговор фонема српскога језика под утицајем албанског).

Да бисмо могли анализирати српски језик којим говоре ученици албанске националности у мултикултуралној средини, морамо најпре проучити карактеристике прешевско-бујановачке говорне зоне⁵, а потом и оне параметре у албанском језику који су различити у односу на српски језик, а могу бити од значаја при усвајању српског језика. Циљ нам је да путем контрастивне (поређењем одлика прешевско-бујановачке говорне зоне, стандардног српског језика и албанског језика) и аналитичке методе (дајемо примере до којих смо дошли након осмомесечног рада у албанској школи „Сезаи Сурои“ и живота у Бујановцу) испитамо које су то најбитније црте (фонетске, морфолошке и синтаксичке) које се уочавају у говору Албанаца у Бујановцу.

Проблематиком одлика које су битне за истраживање прешевско-бујановачке говорне зоне бавили су се, између осталог, М. Окука и у новије време Т. Трајковић (2015). Консултовали смо и ширу дијалектолошку литературу Богдановић и Марковић (2000) и Ивић (1985, 1994), као и радове Т. Трајковић (2010, 2011, 2012), која се бавила истраживањем српског језика којим говоре ученици албанске националности у Прешеву.⁶

„Сезаи Сурои“ је школа у којој се настава одвија на албанском језику и коју похађају искључиво Албанци, са тринаест одељења различитих образовних и струковних профила.

⁴ Подаци пописа из 2012. године сведоче о незнатно измењеном стању, али њих не узимамо у обзир, будући да су непотпуни.

⁵ М. Окука (2008) прешевско-бујановачку зону издваја у оквиру гњиланско-врањског поддијалекта. Поменути поддијалекат представља подтип призренско-јужноморавског дијалекта, који се сврстава, шире гледано, у призренско-тимочку говорну зону.

⁶ Консултовали смо и доступне граматике албанског језика (МАЉА ИМАМИ 2009; БЕГА, БЕГА 2007), као и радове у којима се истражује интерференција између албанског и

2. Усвајање српског језика као нематерњег код ученика албанске националности

Усвајањем страног језика или другог језика, сваког оног који није матерњи, бави се дисциплина примењене лингвистике која се тако и назива – *усвајање страног језика*. Реч је о учењу језика који није матерњи, изван земље у којој се тај језик говори, „хронолошки гледано, након обављене социјализације на најмање једном језику“ (ДУРБАБА 2011: 57). Ученик је у процесу учења страног⁷ или нематерњег језика изложен „инпуту“ (који подразумева два слоја: најпре се делови инпута смештају у краткотрајну меморију, а потом се део тог материјала смешта у дуготрајну меморију и постаје знање страног језика). Све се то одвија у „црној кутији“, како се метафорично назива део човековог мозга до кога не можемо да допремо (те о датом процесу само претпостављамо), где се ствара међујезик⁸, који представља фазу у усвајању писаног и говорног језика ученика.⁹ „Учећи да говори, дете ствара свој систем у којем се различитим аналошким креацијама и уопштавањима јављају иновације“ (ГРКОВИЋ МЕЉОР 2007: 36).

У основи нашег истраживања језика којим ученици албанске националности у Бујановцу говоре, најпре аналитички гледано, а онда и из перспективе усвајања језика, налази се контрастивна анализа. Да бисмо објаснили грешке које ученици праве при усвајању српског језика и утврдили природу тих грешака, односно разлоге појављивања, морамо узети у обзир инпут који ученици примају (са једне стране то је њихов матерњи језик – албански, са друге језик средине у којој усвајају српски као нематерњи – дијалекат српског језика, призренско-јужноморавски)

српског језика (КРИЈЕЗИ 2012; МАЉА ИМАМИ 2012). Посебну литературу о дијалекту албанског језика нисмо консултовали, јер то превазилази обиме овог рада, што може бити предмет даљих истраживања.

⁷ Термин *страни језик* разликује се од термина *нематерњи језик* по томе што се *нематерњи језик* усваја у средини у којој је он службени језик, па су они који га уче пасивни познаваоци, док се *страни језик* учи изван земље у којој се њиме говори. Као пример нематерњег језика наводимо српски језик онда када га уче националне мањине које живе у Србији, нпр. ученици албанске или мађарске националности. Српски се учи као страни језик на лекторатима широм Европе и света (Трст, Гранада, Сиднеј, Сеул). Српски језик се као страни језик учи и на факултетима у Србији (реч је о учењу српског језика за странце), односно у оквиру центара који постоје на Филолошком факултету у Београду, Филозофском факултету у Нишу, Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу и Филозофском факултету у Новом Саду.

⁸ Лари Селинкер уводи термин „међујезик“ под којим подразумева систематско усвајање страног језика и формирање менталне представе о њему.

⁹ У нашем случају међујезик представља српски језик којим говоре ученици албанске националности.

и компарирати структуру српског и албанског језика. С обзиром на то да су резултати које дају контрастивна лингвистика и контрастивна анализа темељ за билингвалну или контрастивну методу, она је данас једна од најпримењивијих у усвајању страног/нематерњег језика. Управо зато, пожељно је да наставник познаје структуру матерњег језика ученика који учи страни језик, како би могао најпре да препозна грешке, а онда и да помогне при њиховом уклањању.

Како смо већ констатовали, често се дешава да ученик под утицајем матерњег језика и оних структура којих нема у страном/нематерњем језику који учи (или се другачије рефлектују), и обрнуто, прави грешке. У овоме се огледају психолингвистички аспекти међујезика. Може доћи до позитивног трансфера, када постојеће структуре из матерњег језика олакшавају учење страног/нематерњег језика. Са друге стране, може се јавити и негативни трансфер, када се обрасци из матерњег језика преносе у језик који се учи (присуство или одсуство параметара, нпр. различит род именица у албанском језику, или различити семантички аспекти предлога у албанском језику у односу на српски језик), као у нашем случају. У даљем раду на конкретним примерима препознајемо негативни трансфер при учењу српског као нематерњег језика.

2.1. Дијалекатске, стандардне и црте албанског језика у говору српског као нематерњег језика у мултикултуралном контексту

Као резултат историјских прилика у оквиру призренско-тимочке говорне зоне уочавају се различитости, те се издваја неколико дијалеката: призренско-јужноморавски, тимочко-лужнички и сврљишко-заплањски (о овоме в. ИВИЋ 1984, 1995; БОГДАНОВИЋ, МАРКОВИЋ 2000). Нас интересује призренско-јужноморавски дијалекат, јер је прешевско-бујановачки говорни тип географски и по језичким цртама најближи њему.

Призренско-јужноморавски дијалекат заузима „западни и јужни део призренско-тимочке области [...] На истоку граница овог дијалекта иде до Слемека ка Нишу, од Ниша до иза Власотинца и јужније до Црне Траве, затим на Криву Феју и државну границу према Бугарској. На југу се поклапа са границом према Македонији, а онда иде ка Призрену и граници према Албанији, потом према Ђаковици, па преко Косова ка Куршумлији, Прокупљу и Сталаћу, а потом на исток ка Слему“ (БОГДАНОВИЋ, МАРКОВИЋ 2000: 152–153).

Издвајамо следеће црте призренско-јужноморавског дијалекта значајне и за наше истраживање (према ОКУКА 2008):

а) на плану фонетике: 1) вокалски систем карактерише, поред пет стандардних вокала, и вокално *p* и полугласник; природа вокала зависи

од суседних консонаната и акцента; вокално *л* је у већини случајева дало *у* (2008: 233); 2) консонантски систем одликује се губљењем фонеме *х*, супституцијом фонеме *ф* фонемом *в*, док је фонема *ј* нестабилне артикулације;

б) на плану морфологије видљива је високофреквентна употреба општег падежа, промена рода неких именица (нпр. *ноћ*), учестала употреба показних заменица, губитак придевског вида, губитак инфинитива, образовање футура типа *ће* (да) *ради* (ОКУКА 2008: 236–237);

в) на плану синтаксе издвајамо употребу општег падежа с предлозима за исказивање значења као што је партитивност, темпоралност и посесивност; затим, форму *да+презент* за творбу футура и честу употребу безличне форме глаголских облика (ОКУКА 2008: 238–239).

Наслов карте: Прешевско-бујановачка говорна зона

Легенда: испрекидана линија показује територију на којој је већинско становништво албанске националности, где ученици могу чути најчешће матерњи албански језик. Реч је о селима у околини Бујановца, одакле је већина ученика. Пуна линија показује територију на којој живи претежно становништво српске националности, пре свега Бујановац, где ученици похађају школу, уче занат и одакле је део ученика чији смо говор анализирали. У Бујановцу ученици усвајају српски језик у суживоту са локалним становништвом, чији говор припада, пре свега, прешевско-бујановачком говорном типу.

Говором ученика албанске националности у Прешеву бавила се Т. Трајковић (2010). Ми ћемо дати одлике говора ученика у Бујановцу и покушати да испитамо колико је сама говорна зона (прешевско-бујановачка) битна за особености говора ученика албанске националности у Бујановцу, и то гледано са дијалекатског становишта (утицај дијалекта на српски језик којим говоре ученици), са становишта интерференције (утицај албанског језика и преношење параметара из матерњег у нематерњи језик) и гледано са социолошког и демографског становишта (већинско становништво у Бујановцу је српско, у околним селима албанско; у Прешеву је већинско становништво албанске националности). С обзиром на структуру становништва, требало би да су ученици у Бујановцу више изложени дијалекту, па се очекује да се у њиховом говору нађе и више дијалекатских црта. Међутим, како је већина ученика из околних села, где је већинско становништво албанске националности, у говору ученика очекују се и црте албанског језика. Колики је удео свих наведених црта, па и фактора, индивидуалних (мотивација ученика, стање у породици), демографских (место становања: на територији Бујановца или у околним селима), или утицаја матерњег албанског језика, биће испитано са становишта фонетског и (морфо)синтаксичког приступа.

2.1.1. Фонетске црте српског језика којим говоре ученици албанске националности у Бујановцу

Консонантски систем српскога језика којим се служе ученици у Бујановцу делимично се поклапа са нормалном, стандардноштокавском артикулацијом. Наиме, у говору ученика фонема /x/ је присутна, насупрот стању које карактерише призренско-јужноморавски дијалекат (ИВИЋ 1985, говори о одсуству гласа *x* из консонантског система). Како Т. Трајковић (2010) примећује у говору ученика прешевске гимназије, *x* се слабо чује испред вокала *a*, јер тада *a* има висок степен отворености (*друге хаљине*), или се губи у иницијалној позицији (*они оће да дође*). У говору ученика у Бујановцу *x* се неретко чува у иницијалној позицији (*Ја хоћем да пишем*), слабо се чује испред *a* (*аутомеханићар*, *Нехам*¹⁰), или се супституише са *k* (што је утицај албанског језика, у коме се на наведеним позицијама налази *k* уместо *x*): *аутомеқаник* : *аутомеқаничар* : *меқаничар*. Очување гласа *x*, који није карактеристичан за дијалекат коме су ученици изложени, може се сматрати утицајем матерњег албанског језика¹¹ и стандардног српског језика.

¹⁰ Овај глас по изговору подсећа на мукло *x*.

¹¹ Глас *x* у албанском језику изговара се „као слабији фарингални фрикатив и представља глотал (грлени глас). Мекши је од српског веларног /x/, а сличан енглеском у речима *hard*, *hear*, *hot*, *hide*“ (МАЉА ИМАМИ 2009: 30).

Фонеме /j/ и /ɸ/ у српском језику који продукују ученици у Бујановцу показују одступања од стандардноштокавске артикулације. Прва фонема губи се из позиција где би је према стандардноштокавској артикулацији требало бити, а фонема /ɸ/ најчешће је замењена фонемом /v/, или обрнуто. Ова појава уочена је у топонимима: *Бујановац – Vijanofc – Vijanos*, али и у облицима типа: *четфртком, четфртак, кафез*. У лексеми *кафез*, *v* је замењено са *ɸ*, под утицајем стања у албанском језику (у албанском је *кавез kafaz*).

Црта која се препознаје у говору ученика у Прешеву и Бујановцу, а до које је дошло под утицајем албанског језика, јесте упрошћавање консонантског система и непознавање двају парова африката *ħ* и *ç*, *ħ* и *ɟ*: *ħистим* (уместо *чистим*), *ħемпер* (уместо *џемпер*). У изговору и ортографи ових лексема код ученика у Бујановцу видљиво је мешање парова *ç/ħ* и *ħ/ɟ*: *аутомеханиħар* (уместо *аутомеханичар*), *уħитељица* (уместо *учитељица*), *ħетри* (уместо *четири*), *ħитам* (уместо *читам*); *електротехниħки* (уместо *електротехнички*); *куча* (уместо *куħа*); *треча* (уместо *треħа*), *отичи* (уместо *отиħи*), *Ја чу невам* (уместо *Ја ħу невати*); *għетпер*, *ħемпер* (уместо *џемпер*), *џак* (уместо *ħак*, у значењу *ученик*, албанско *pëxhës*). Оваква ситуација може се довести у везу са чињеницом да за *ç* и *ħ* у српском и албанском језику не постоје еквиваленти:

„Q безвучни палатални оклуз в [...] Мекше се изговара него српско /ħ/ [...] Албанско /q/ слично је македонском гласу /k/ у речи куќа (куħа) и енглеском /ch/ и /tu/ у речима *chair, future* или *mature*. [...] Албанско /ç/ је слично енглеском /ch/ у речима *chain, chat, church, nature, statue*, немачком *Tscheche* (Чех), или италијанском *citta*“ (МАЉА ИМАМИ 2009: 29).

Т. Трајковић (2010) препознала је у говору ученика у Прешеву две варијанте гласа *л*: умекшану (*lule – цвеħе*) и нормалну (стандардноштокавску) (*lokut – ратлук*). У српском језику којим говоре ученици албанске националности у Бујановцу јавља се умекшана варијанта *понедел'ак, недел'а*. Умекшање *л*, што је карактеристика албанског језика, једна је од главних црта које се рефлектују у говору ових ученика, те се чује нпр. *маħи*, уместо *мали*.¹² Нормалну варијанту ученици ортографски бележе двома графемама овога гласа, као и у албанском: *U prvom ħas u shkollu imallĭ smo albanski jezik*.

¹² У албанском језику постоје *l* („у српском језику овај глас је донекле сличан при изговору речи *одтар* и *дуда*“, в. МАЉА ИМАМИ 2009: 30) и *ll* („у транскрипцији овај албански глас се у српском наводи као алвеоларни глас /л/, који се образује тако што је врх језика притиснут уз алвеолу, а рубови језика повијају се и не додирују горње зубе, ни десни, и тиме се омогућава са стране лагано струјање ваздуха“, в. МАЉА ИМАМИ 2009: 31).

2.1.2. Морфолошке карактеристике српског као нематерњег језика у говору ученика албанске националности

Множина неких именица, нарочито оних које показују збир (*дрво, брат*), како Т. Трајковић (2010) примећује, може бити параметар који се погрешно усваја код ученика албанске националности у Прешеву. Наше истраживање показало је да отежавајућу околност при усвајању српског као нематерњег код ученика у Бујановцу представља не само множина именица које показују збир (*брат, дрво*), него и већина заједничких (*друг : други : друштво; књига: књиги; човек : човеце : човеци; професор : професоре; оловка : оловци : оловки*).¹³ Овакво стање може се објаснити утицајем дијалекта (*човек – човеци*) и утицајем множине неких других именица у српском језику (нпр. према *школа : школе, ученици наводе професор : професоре*).

У говору ученика у Бујановцу нема експлицитне употребе заменице средњег рода (в. ТРАЈКОВИЋ 2010 о стању у Прешеву) – ученици је препознају, могу да је употребе у реченици, али само уколико се то од њих захтева (нпр. да у реченици типа: *Деца су радила*, именицу замене одговарајућом личном заменицом, у овом случају заменицом 3. л. мн. средњег рода: *она*). Не осећају у којој је тачно ситуацији треба употребити, нити које су именице у српском језику средњег рода. По аутоматизму знају да су то именице које имају наставак *-о, -е*, те тада употребљавају заменицу средњег рода, или придев у облику који одговара средњем роду. Проблем нераспознавања, и, на крају, одсуства заменице средњег рода, па и свих оних облика који би морали бити употребљени уз заменицу средњег рода, због слагања, јесте дубљи проблем који потиче од постојања разлика у морфолошкој структури између двају несродних језика – српског и албанског. У албанском језику, у данашње доба, готово је ишчезла заменица за средњи род – а како у матерњем језику није у довољној мери развијен осећај за средњи род, ученици греше при употреби у српском језику (*његови огледала, моји села*). Ипак, проблем неразличовања рода не може се сузити само на средњи род. У говору ученика препознаје се и оно што је једна од дијалекатских црта овога краја, да се уз именице мушког или женског рода не употребљава облик у истом роду (мушком / женском, већ обрнуто – *какав лаж, тај крв*).¹⁴

Једна од најмаркантнијих црта српског као нематерњег језика којим говоре ученици албанске националности, настала под утицајем албан-

¹³ Наравно, има и ученика који знају правилну множину већине наведених именица: *друг/другови/другари, професор/и* итд.

¹⁴ Богдановић и Марковић (2000) као дијалекатску црту наводе примере када су именице женског рода пришле именицама мушког рода, што се читава у облицима тип *тај крв, тај лаж* и сл.

ског језика, проналази се управо у домену рода именица. Како резултати нашег истраживања показују, поменути проблем неразликовања рода сеже много дубље у морфолошки систем и не може се свести на само неколико именица које се препознају у дијалекту. У „међујезику“ који ученици албанске националности у Бујановцу стварају, услед негативног трансфера из матерњег албанског језика, именице у српском језику добијају род који одговара њиховим лексичким еквивалентима у албанском. Именице *cam (ore, ora)*¹⁵, *свет (bote, bota)*, *снег (bore, bora)*, *сто (tavoline, tavolina)* у албанском су женског рода, па ученици уз њих у српском употребљавају облике у женском роду: *лепа cam*, *лепа свет*, *лепа снег*, *лепа сто*. Насупрот претходнонаведеним, именице *киша (shi, shiu)*, *држава (shtet, shteti)*, *земља (dhe, dheu)* мушког су рода, па уз њих у српском употребљавају облике мушког рода: *јак киша*, *јак држава*, *јак земља*. На крају, недовољно познавање рода именица утиче и на грешке у конгруенцији (слагање именице и придева, именице и заменице, глагола и именице). Грешке у слагању именице и глагола у роду дешавају се и због немогућности изражавања таквог параметра у албанском (у албанском је *Dionesa kam punuar* : Дионеса је радила; *Burhan kam punuar* : Бурхан је радио). Наводимо неке од примера у којима ученици не употребљавају слагање:

1. ПРВИ ЧАС у школи је био добро. 2. Дијела је написао књигу. 3. ПРВИ ЧАС у школу је лепа. 4. МОЈА ДРУГАРИЦА од првог часа није био у школу. 5. ОНАЈ ДЕВОЈКА је лепа. 6. ТАЈ ДЕВОЈКА је лепа.

На основу примера можемо закључити следеће: ученици углавном не греше у слагању рода именице и броја, односно заменице која стоји уз именицу (примери 1, 3, 4), осим када се под утицајем дијалекта (примери 5 и 6) не јави облик у другачијем роду, који се објашњава као дијалекатска црта и где се на облик женског рода *она, та* додаје партикула *ј*. Ученици греше у слагању рода именице и глагола (што је, како смо већ објаснили због непостојања таквог параметра у албанском језику, примери 1, 2, 3, 4).

Као високофреквентна појава издваја се употреба енклитика *не* и *ве* уместо пуних облика *нас, вас* (*Они не дирав; Ми смо ве позвали*) и удвајање истих (*мене ме, тебе те*, што је дијалекатска црта), док су нискофреквентни примери акузативног облика *гу* личне заменице женског рода и акузатива личне заменице трећег лица множине мушког рода *ги*.

У глаголском систему српског језика којим се служе ученици у Бујановцу препознају се прошло време (облици перфекта по узору на неке друге облике глагола: *Ја трчио сам* и често без помоћног глагола:

¹⁵ Наводимо облике и одређеног и неодређеног вида именица, пошто се код именица у албанском језику разликује вид.

Он гледао јуче)¹⁶, садашње време (углавном стандардни облик, мада има и грешака: *Ја пишим српски језик; Ја хоћем много да пишем на таблу, Ја се зову. Ја се зовим*; пре свега код повратних глагола, под утицајем абанског језика: *Ја зовем Мимоза*) и будуће време (два облика, са *да* или без њега: *Ја ћу да радим* и *Ја ћу радим*, и уопштавање облика *ће* за сва лица, што је дијалекатска црта: *Они ће раде, Ми ће радимо*). Треће лице множине презента, поред наставка *-у*, има и *-в*, што је општа особина добијена најпре код глагола типа *гледати*. Као типична одлика јужноморавских говора, у говору ученика развијена под утицајем дијалекта, јавља се *-ав/-ев/-ив*. Као и у прешевском говору, и код ученика албанске националности преовладава *-м* у 1. лицу једнине презента, што је супротно тврђењу Барјактаревиха (1966) да у бујановачком говору преовладава *-у*. Одлике аналитизма видљиве су у губљењу инфинитива и његовој замени са *да+презент* (*ћу да говорим*, али и: *ће идемо, ћу погинем*).

2.1.3. Синтаксичке карактеристике српског као нематерњег језика којим говоре ученици албанске националности

Аналитизам (као одлика призренско-јужноморавског дијалекта) рефлектује се у упрошћавању система деклинације и свођењу на два облика: номинатив и општи падеж. У говору ученика у Бујановцу препознали смо следеће црте:

Општи падеж:

1. *Први час нисам био у школу* (уместо: у школи).
2. *Понедељком у први час имам математику* (уместо: *првог часа*).
3. *Данас у школу првог часа имамо тест у српском језику* (уместо: у школи).
4. *Први час он је био у школу* (уместо: у школи).
5. *Данас у школи имали смо гости на први час* (уместо: на првом часу).
6. *Ја сам идем на школу и на први час видела код пријатељим да ће имамо тест на српски језик* (уместо: на првом часу; из српског језика).
7. *Нисмо били први час у школу* (уместо: у школи).
8. *Данас нисам била у школу на први час енглеског језика*.
9. *У моју школу први час почиње у 13:45*. (уместо: у мојој школи)
10. *Ја сам у први разред у средњу школу* (уместо: средње школе).
11. *Сутра нећем да идем у школу за што у први час имамо тест* (уместо: првог часа).
12. *Први час у школу био је занимљив* (уместо: у школи).
13. *У први час у школу имали смо енглески језик* (уместо: у школи).
13. *У први час у школу имали смо албански* (уместо: у школи).
14. *Ја идем у школу у први час* (уместо: на први час).
15. *На први час ја имам српски језик и то је први дан на школу* (уместо: у школи).
16. *Сутра у школу имамо у први час филозофију* (уместо: првог часа).
17. *На први час ја имам српски језик што је први час на школу* (уместо: првог часа; у школи).
18. *Моја другарица од првог часа није био у школу* (уместо:

¹⁶ Потоње је дијалекатска црта.

у школи). 20. *Ја сам у треће године у средњу школу* (уместо: *трећа година средње школе*). 21. *У кућу живим са маму* (уместо: *у кући; са мамом*). 22. *Први час у школу имам србски језик* (уместо: *у школи*). 23. *Срећна сам што идем у школу јер у први час имам албански језик* (уместо: *првог часа*). 24. *У тречи час ја имам српски* (уместо: *трећег часа*). 25. *У први септембар ја идем у школу* (уместо: *првог септембра*). 26. *На трчање ја сам био први* (уместо: *у трчању*).

Општи падеж уместо генитива:

1. *Долазим из Терновац* (уместо: *из Трновца*). 2. *Ја долазим из Кончул* (уместо: *из Кончула*). 3. *Долазим из село Лучане* (уместо: *из села Лучане*). 4. *Ја сам из Бујановац* (уместо: *из Бујановца*).

Општи падеж уместо локатива:

1. *Данас у школу на први час имамо тест* (уместо: *на првом часу*). 2. *У мојој школу на први час у понедељак имамо биологија* (уместо: *на првом часу*). 3. *Имамо тест на српски језик* (две варијанте: 1) *на српском језику*, значење: *језик теста је српски* и 2) *из српског језика* (са генитивом). 4. *Данас у школи имали смо гости на први час* (уместо: *на првом часу*).

Општи падеж уместо инструментала:

Живим са татка, мајку/са тату, мајку (уместо: *са татом, мамом*); *са родитељи и две сестре* (уместо: *са родитељима и двома сестрама*).

Општи падеж уместо датива:

На судоперу (судопери) *си причала*.

Акузатив и локатив не разликују се у албанском језику, а нема разлике ни у говору српског језика којим се служе ученици албанске националности у Бујановцу (*Идем у Нишу; Налазим се у Нишу*).

Од синтаксичких облика издвајају се грешке у употреби предлога под утицајем матерњег албанског језика:

Бурхан је у факултету. : *Бурхан је на факултету.*

Живим на Бујаноц. : *Живим у Бујановцу.*

Ја идем на школу понедељком до петком. : *Ја идем у школу сваког дана, од понедељка до петка.*

Данас каснимо у први час. : *Данас каснимо на први час.*

На трчање ја сам био први. : *У трчању сам био први.*

У журку смо били. : *Били смо на журци.*

Ниси био јуче у час. : *Ниси био јуче на часу.*

Најфреквентније су грешке у употреби предлога *у* и *на*, а до неправилне употребе долази јер је семантичка вредност предлога *нë* (једно од значења одговара значењу које има наш предлог *у*) много шири од

значења предлога у у српском језику (у албанском се *në* користи у следећим ситуацијама: *Unë jetoj në Bujanos* : Живим у Бујановцу; *Unë shkoj në shkollë* : Идем у школу, *Zogu është në kafaz* : Птица је на кавезу).

У говору ученика у Бујановцу препознају се и грешке у реду речи у реченици под утицајем матерњег албанског језика:

1. *Зашто, ви у својој породици сви будале сте?!*
- 1.* *Зашто, у вашој породици сви су будале?!*
2. *Професорка пусти га, не му дај јединицу.*
- 2.* *Професорка, пустите га, немојте му дати јединицу / не дајте му јединицу.*

Приметна је разлика у позицији придева и именице у српском и албанском, као и у позицији заменице и именице, што се одражава и на говор Албанаца у Бујановцу. У албанском је придев у пост-позицији, а у српском у пре-позицији (*лепа кућа*, не *кућа лепа*; *наша кућа*, не *кућа наша*).

Како постоји структурна разлика између начина остваривања негације у српском и албанском (у српском је негативно слагање), под утицајем начина остваривања негације у албанском, код ученика се уочавају следећи облици:

1. *Не хоћу*, уместо: *нећу*.
2. *Не имам*, уместо: *немам*.

3. Закључак

У овом раду покушали смо да осветлимо најзначајније црте српског као нематерњег језика којим говоре ученици албанске националности у мултикултуралној средини. Како смо у раду изложили, социјални фактори, утицај дијалекта и матерњег језика (албанског) јесу фактори који се могу узети као варијабле које предодређују и одлике говора Албанаца које смо испитивали.

Битне црте призренско-јужноморавског дијалекта које се могу уочити и у говору Албанаца у Бујановцу, и у говору Албанаца у Прешеву (в. ТРАЈКОВИЋ 2010) огледају се пре свега у деклинација именица (номинатив и општи падеж).

У говору српског језика ученика албанске националности у Бујановцу пронашли смо и одлике албанског језика које се огледају у:

- фонетици (мешање гласова *л* и *љ*, *ђ* и *џ*, *ч* и *ћ*, *в* и *ф*);
- морфологији (ученици под утицајем рода именица у албанском греше род именица у српском);
- синтакси (мешање акузатива и локатива; мешање предлога у и

на, положај именице и заменице и именице и придева; ред речи у реченици; начин образовања негације).

Учили смо да у говору Албанаца у Бујановцу, насупрот неким одликама које је Т. Трајковић (2010) забележила у говору Албанаца у Прешеву, има и незнатан број нових и другачијих црта и наноса, што се објашњава социјалним и демографским факторима. Како је у Бујановцу много већи проценат српског становништва него у Прешеву, очекивано је да становништво албанске националности усвоји и већи број одлика призренско-јужноморавског дијалекта, али о томе више у даљим истраживањима.

Цитирана литература

- БАРЈАКТАРЕВИЋ 1966: Барјактаревић, Данило. „Прешевско-бујановачка говорна зона“. *Врањски гласник II* (1966): стр. 173–214.
- БЕГА, БЕГА 2007: Bega, Bega and Sokol Bega. *Let's learn Albanian*. Tirana: Mediaprint, 2007.
- БОГДАНОВИЋ, МАРКОВИЋ 2000: Богдановић, Недељко и Јордана Марковић. *Практикум из дијалектологије*. Ниш: Свен, 2000.
- БОЖОВИЋ 2009: Божовић, Маринко. „Неке заједничке појаве у српском, албанском и турском језику на Косову и Метохији“. *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског Факултета у Нишу* бр. 9 (2009): стр. 37–46.
- ГРКОВИЋ МЕЈДОР 2007: Грковић Мејдор, Јасмина. *Списи из историјске синтаксе*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2007.
- ДУРБАБА 2011: Дурбаба, Оливера. *Теорија и пракса учења и наставе страних језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2011.
- ЗВЕКИЋ ДУШАНОВИЋ 2004: Звекић Душановић, Душанка. „Нека питања наставе српског као нематерњег на раскршћу приступа и метода“. *Hungarológiai közlemények* бр. 3 (2004): стр. 73–85.
- ИВИЋ 1985: Ивић, Павле. *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод у штокавско наречје*. Нови Сад: Матица српска, 1985.
- ИВИЋ 1994: Ивић, Павле. *Српскохрватски дијалекти, њихова структура и развој*. Нови Сад, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1994.
- КРИЈЕЗИ 2012: Кријези, Мерима. *Значење предлога у српском и албанском језику*. Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет, 2012.
- [<https://fedora.bg.ac.rs/fedora/get/o:5509/bdef:Content/get>]
- МАЉА ИМАМИ 2009: Маља Имами, Наиме. *Грамматика савременог албанског језика*. Београд: ННК Интернационал, 2009.

- МАЉА ИМАМИ 2012: Маља Имами, Наиме. *Конвергенција и дивергенција надежних система у балканском језичком ареалу*. Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду. [<https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:7073/bdef:Content/get>]
- ОКУКА 2008: Окука, Милош. *Српски дијалекти*. Загреб: СКД Просвјета, 2008.
- РОД 2003: Rod, Ellis. *Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- ТРАЈКОВИЋ 2010: Трајковић, Татјана. „Преглед познавања српског језика код ученика Албанаца у Прешеву“. *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу* бр. 10 (2010): стр. 497–509.
- ТРАЈКОВИЋ 2011: Трајковић, Татјана. „Неки новији наноси из српског језика у говору Албанаца“. *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу* бр. 11 (2011): стр. 159–164.
- ТРАЈКОВИЋ 2012: Трајковић, Татјана. „Глаголски систем говора Прешева у светлу језичке интерференције“. *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу* бр. 12 (2012): стр. 171–180.
- ТРАЈКОВИЋ 2015: Трајковић, Татјана. *Говор Прешева*. Докторска дисертација. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 2015.
- ФИЛИПОВИЋ 2011: Филиповић, Јелена. Српски као језик образовања у образовању националних мањина у Србији, у: Весна Крајишник (ред.), *Српски као страни у теорији и пракси*, Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 2011, стр. 351–364.

Ivana Z. Mitić, Marija M. Stefanović

CHARACTERISTICS OF SERBIAN LANGUAGE AS NON-MOTHER TONGUE: ALBANIAN L2 LEARNERS FROM HIGH SCHOOL “SEZAI SUROI”

In this paper we analyze the characteristics of the Serbian language as used by the students of Albanian nationality in high school *Sezai Suroi* in Bujanovac. Students, who are in contact with Serbian people, in whose speech there are characteristics of South Slavic type of dialect and standard Serbian language, adopt Serbian language with many mistakes. Similarly to learning a second language (in this case Serbian) there is a possibility of interference with the mother tongue (Albanian) as speakers are using the parameters of their language (absence of agreement of nouns and verbs, noun gender, pronunciation of phonemes of Serbian influenced by the Albanian). Our goal is to highlight and explain the most important characteristics of Serbian as non-mother tongue (phonetic, morphological, syntactic) which Albanians L2 learners produce, using the contrastive method (comparing

features of the South Slavic type of dialect, standard Serbian and Albanian language) and the analytical method (providing examples collected during our eight-month research at the *Sezai Suroi* school).

Key words: Serbian language, dialects, Albanian language, non-mother tongue, multicultural context

